

מנהיגות אישית או אישיות מנהיגה ? אידיאל ומציאות

יום עיון קיץ – מדרשת אביב

1. עין אי"ה שבת ב', ה', י"ב

עוצם הגדולה, כשם שהיא מתראה ומתגלה בדברים הגדולים והכלליים, כך היא מתגלה בדברים היותר קטנים, הפרטיים, דוגמת מעשה ידי יוצר כל, שכשם שאנו קוראים "מה גדלו מעשיך ד'", כך אנו מרחיבים להשתומם השתוממות של הדר וזיו אורה לאמר "מה קטנו מעשיך ד'", "המגביהי לשבת, המשפילי לראות". כי רק נפש גדולה, הראויה להיות מרכזית להנהגת קהל רב, היא יכולה לשער אל נכון כמה גדול הוא ערך הקיבוץ של דיוקי חוקים הנובעים מאוצר נחמד וקדוש כשהם משתמרים יפה, וכמה הם מצטרפים לקלקלה והשחתה כשהם מזדלזלים. ע"כ, בהיות הנשמה ההיא, הגדולה, במצב רוממותה, לא תעלים עין מכל דיוק רחוק, ולא תסוג אחור מהשגת המטרה הכוללת, ע"י הקיבוץ היותר רחב של כל הדברים הגדולים עם הקטנים המתאזנים בה, לא מצד קטנות הנושא, לא מצד איזה רגש מוסרי הראוי לרכך את הלב של איש פרטי המביט על כל דבר וענין מצד תכונתו הנפרדת כשהוא לעצמו.

2. עין אי"ה שבת ב', ה', ס"ט

ההכשר הכללי להנהגה, (שצריך שיכלול עמו כל הכחות כולם, שבכללם הנם גם הרעות והקשות הרבה, אמנם רק אז תהיה ההנהגה מסודרת והמכונה מתנהגת לתכלית הראויה כשיהיה השימוש עם הדברים המוכשרים להזיק לפי הצורך והשימוש הטוב. אבל אם תולד איזה נטיה שהיא מכשרת את הנפש להתפעל מדבר המזיק והמרעיל יותר מכפי המדה הראויה, אז תחודל ההנהגה מהיות מכוונת לתכליתה.

3. אורות התשובה י"ג, א'

אי אפשר להדבק באמת ביסוד הלאומי של ישראל כי אם מי שנשמתו הוטהרה, כבר על ידי תשובה מחטאת האדם המגונות ומדותיו הפחותות, או מי שנפשו לכתחלה היא נפש טהורה. כי היסוד האמתי של תכונת האומה הישראלית הוא שאיפת הצדקה העליונה, צדקת ד' בעולם, וכל מי שנזדהם באיזה חטא, לפי אותה המדה של זוהמתו אין חפץ הצדקה והטוב מאיר בקרבו כראוי, ועל כן לא יקושר באמת עם התכונה הלאומית עד אשר יטהר.

4. כוזרי ג', ב'–ה'

(ב) אמר הכוזרי: תאר נא לי אפוא מה מעשי החסיד אצלכם: (ג) אמר החבר: החסיד הוא האיש המפקד על מדינתו הנותן לכל יושביה את לחם הקם ומספק להם כל צרכם במדה נכונה והוא נוהג בכלם בצדק לא יעשק איש מהם ולא יתן לאיש יותר ממונתו הראויה לו כי על כן הוא מוציא את כלם בשעה שהוא צריך להם נשמעים לו ממהרים להענות לקריאתו עושים ככל אשר יצום ונוהרים מכל אשר יאסר עליהם: (ד) אמר הכוזרי: לחסיד שאלתיך לא למושל: (ה) אמר החבר: החסיד הוא המושל שהרי כל הושיו וכחותיו הנפשיים והגופניים סרים אל משמעתו והוא מנהיג אותם הנהגה מדינית ממש כמה שנאמר ומשל ברוחו מלכד עיר והוא האיש הראוי לשלט כי אלו עמד בראש מדינה היה נוהג בה בצדק כשם שנהג מנהג צדק בגופו ובנפשו.

5. משלי ט"ז, ל"ב

טוב אָרֶךְ אַפַּיִם מִגְּבוּר וּמִשָּׁל בְּרוּחוֹ מִלִּבְד עִיר:

6. קהלת ט', י"ד–ט"ז

(יד) עִיר קִטְנָה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מַעֲט וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֶתָּהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוּדִים גְּדֹלִים: (טז) וּמִצָּא בָּהּ אִישׁ מִסָּבֵן חָכֵם וּמִלֵּט הוּא אֶת הָעִיר בְּחֻכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמִּסָּבֵן הַהוּא: (טז) וְאֶמְרָתִי אֲנִי טוֹבָה חָכְמָה מִגְּבוּרָה וְחֻכְמַת הַמִּסָּבֵן בְּזוּיָהּ וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים:

7. נדרים ל"ב, ב'

אמר רמי בר אבא כתיב אברם וכתיב אברהם בתחלה המליכו הקדוש ברוך הוא על מאתים וארבעים ושלושה אברים ולבסוף המליכו על מאתים וארבעים ושמונה אברים אלו הן שתי עינים ושתי אזנים וראש הגוייה ואמר רמי בר אבא מאי דכתי' עיר קטנה ואנשים וגו' עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו אברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע ובנה עליה מצודים וחרמים אלו עונות ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצר הרע לית דמדוכר ליה ליצר טוב החכמה תעוו לחכם מעשרה שליטים החכמה תעוו לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים

שתי עינים ושתי אזנים ושתי ידיים ושתי רגלים וראש הגוייה ופה.

8. עין אי"ה שבת ב', ה', נ"ז

אר"ש ב"נ אר"י, כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, שנאמר "ויהי כאשר זקן שמואל וגו' ולא הלכו בניו בדרכיו", בדרכיו הוא דלא הלכו מחטא נמי לא חטאו. אלא מה אני מקיים "ויטו אחרי הבצע", שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל וזן אותם בעריהם, שנאמר "והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל", והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. המעלה העליונה של מנהיג האומה, הוא שיהיה מרגיש בעצמו שהוא כ"כ נתון לטובת המונהגים על ידו, עד שהוא מרגיש את ערכם ומצבם ואת טוב הסדרים שהם צריכים להם, לא כפי אותה ההשקפה המצטיירת לו בנפשו, כ"א כאילו ירד למצבם בבירור, וכאילו הוא עומד עמם על מצב אחד ומקום אחד. זאת התכונה העדינה, כשהיא מתגברת בשופט צדיק, תמשיכהו להיות הוא יורד אל העם, נוסע ומסבב למקומות מושבותיהם, וממילא ג"כ מנמיך את רוחו למצבם פנימה הרחוק מאד מערכו, ועי"ז יעלה אותם וינטלם, וישפט אותם משפט צדק והדרכת אמונה. שופט קדוש עליון כזה תדריכהו עז עצמתו הפנימית, ובלא שום שמירת משטר חיצוני בדייקנות והטלת אימה של סדרים נימוסיים, יתקיים דבר משפטו וסדר פעולותיו. אמנם כמה גדול ונשא, כמה קדוש ונשגב, כמה רוח אלהים צריך האדם שיהיה עליו, עד שיוכל לדעת ולהנהיג את הרחוקים ממצבו ע"פ אמתת מצבם הם. זאת היא המעלה שנתברך בה שמואל הנביא, ע"כ היתה רוחו ג"כ מנשאהו לסבב את מקומות ישראל ועריהם הם, לרדת הוא אליהם ומשם להגביהם למעלה, ולא להשפיע עליהם ממרום מצבו. בניו, שלא עמדו על זאת המעלה ולא התרוממו לה, המה ממקומם וממעלתם אמנם שפטו את העם בצדק כפי השגתם, אבל זה הצדק א"א שיהיה החלט' וע"כ הוא צריך סיוע של משטר לתומכו, סיעת חזנים וסופרים מקבלי שכר ושומרי משטר, אין זה אמנם אותו המובן של החטא הרגיל, אבל אין זה מדרכיו של בחיר ד', שמואל הצדיק.

9. עין אי"ה ברכות ב', ט', כ"ח

א"ר יצחק אין מעמידין פרנס על הציבור אלא א"כ נמלכין בציבור, שנאמר ויאמר משה ראו קרא ד' כשם כצאלל וגו' א"ל הקב"ה למשה, משה הגון עליך בצאלל א"ל רבש"ע אם לפניך הגון לפני לא כש"כ, א"ל אף על פי כן לך אמור להם לישראל כו', אמרו לו משה רנינו אם לפני הקב"ה ולפניך הגון לפנינו לא כש"כ. הפרנס אף שעיקר יתרונו צריך שיהי' במעלות פנימיות, שאב לכולן הוא טהרת הלב וקדושת המעשים הנובעים מקדושת הנפש ומדותיה הפנימיות, שהוא דבר הגלוי רק לד' לבדו שהוא חוקר לב. אמנם גם מעלות וכשרונות המוניות צריך שלא יחסרו לו, כדי שיהיה מוכשר להנהיג את הציבור בדברים ודרכים המתקבלים עליהם, וע"ז תורה ההמלכה בציבור, שעם היות עיקר הדיקו ליתרונותיו הפנימיים של הפרנס צריך שיהיו לו הכשרים שיד הציבור ג"כ משגת, כדי שיהי' להם קישור עצמי עמו. אמנם המעלות בכללם שלש הנה, [האחת], הקדושה הפנימית וזך הנפש הגלוי רק לפני בוחן כליות ולב. השני' לה היא החכמה העמוקה הגדולה שראוי שיעוטר בה פרנס הדור כדי לנהל בתבונה כפים את עדתו. וזאת אמנם תגלה גם לאדם, אבל רק ליחידי הסגולה החכמים הגדולים שהם יוכלו לעמוד על סוף דעתו של המורם מעם ולדעת ערכו, ולכל העם אין בזה הכרה. והמצלה השלישית היא השלמות ההמונית כמו איש תואר ובעל קומה, צח הלשון הלוקח נפשות בחין מדברותיו. אמנם אימתי תהיה הדרכת התפרנסות שלמה והגונה, בזמן שכל אחת מן המעלות תופיע על ערכה הראוי לה, ויהי' העיקר הגדול השלמות האלהית, צדקת הפרנס וחיסודותו האמיתית. השני' לה מעלת החכמה היתירה. והשלישית המעלה ההמונית החיצונית, אז תהי' המעלה הנמוכה טפילה אל המעלה הרוממה ממנה, ותצליח התפרנסות להנהיג את הציבור בדרכי הטוב והחיים. אמנם כשיתפכו הסדרים, ויעשה העיקר המעלות החיצוניות הנובעות מהמלכת הציבור, ואחריה מעלת החכמה היתירה, ואחריה מעלת החסידות וקדושת הצדק באחרונה, אז תסלף התפרנסות את דרכיה.

10. ספר הכרמל למלבי"ם

נהג. פעל נהג הונח בעצם על נהיגת בקר וצאן וממנו יצא על כל הנהגה דומה לזו שמנהיג שלא מדעת המונהג, כצאן המונהגים רק לפי דעת הרועה ולא מדעתם כי אין בהם דעה ומונהגים בע"כ, ומציין גם הנהגה שמושך הדבר בעל כרחו ובוזה נבדל מפעל נהל.

נחל. פעל נהל נבדל מיתר הפעלים הבאים על ההנהגה במה שנהל מציין המנהל בעל רצון ובסבר פנים יפות לא כמנהיג בע"כ, ומציין שמנהל את היעף ואין כח ללכת כמו "עלות ינהל" "אתנהלה לאטי" "נהלת בעון" שהיו ישראל חלושים

ללכת לארץ ישראל בעצמם וע"י עוז ופחדך שנפל על כל העמים נהלתם אל נזה קדשך.

נחה. פעל נחה על הנהגה בא על הנהגה ברצון ובנחת, כמו "נחית בחסדך" שבחסדך נחית אותם במדבר וכלכלת אותם בנחת עד שנהלתם אל נזה קדשך.

11. רש"ר הירש שמות י"ג, י"ז

ולא נחם. נהג מציין גם ובעיקר הולכת יצורים הסרי רצון ותבונה, ואילו נחה מציין הולכת נפשות בעלות רצון ותבונה אל מטרתם הנכספת.

12. אורות עמ' קס"ה-קס"ו; אורות ישראל ז', י"ז

אי אפשר לנו לדבר ע"ד תחית לאומית כללית אם לא נדבר בענין תחיה פרטית של כל נשמה ונשמה בפני עצמה. וע"כ תחית הנשמות בטללי תחיה אמתית הרי היא חלק היותר מועב בהתכונה של התחיה הלאומית, והדאגה הזאת של תחית הנשמה היא מונחת עמוק בלב הקדושים המאמינים בתמימות לב, אשר לא נתקו כפות רגליהם מיסוד הקדושה, החיים ע"פ התורה והאמונה בתורת ד' ממקור החיים העליונים. אמנם עתה כאשר התור של התחיה הלאומית בכללותה לכל הקימה בא אלינו, מוכרחים אנהנו להעמיד מוצבי נפש כאלה, שיובילו אותנו מתוך התחיה הנשמית הפרטית לתחיתה של האומה בכלל. וזה נשתכח מכל העסקנים המפורסמים של תחית האומה, כמו שנשתכחה דעת אלהים חיים מהחלק היותר גדול של העוסקים בטכניקה, ובתחיות מעשיות של התרבות האנושית, וכמו שהתרבות המודרנית בכללה היא סובלת מחשכים באין שיעור, מצד המחלה של שכחת ד', ככה סובלת מזה ג"כ התחיה הלאומית. והחלוצים של התחיה באמת מוכרחים הם לעסוק באלו שתי העבודות ביחד, תחיתו של השכל האלהי בתוך המדע המעשי לכל מחלקותיו, ותחיתה של הנשמה האלהית בתוך התחיה הלאומית לכל מערכותיה המעשיות.

13. אורות התשובה ט"ז, י"א

האומה שלנו תבנה ותתכונן, תשוב לאיתנה למכונות חייה כולם, ע"י מה שהאמוניות שלה, היראיות שלה, דהיינו התוכן האצילי המקודש האלהי שלה, יתפשט, יתגבר, ישתכלל ויתאמץ. כל בוני האומה יבואו לעומק האמת של נקודה זו, ואז בקול מלא גבורה ועז יכריזו על עצמם ועל עמם בקול גדול: לכו ונשובה אל ד'. והתשובה תשובת אמת תהיה, והתשובה מכון גבורה תהיה, והתשובה תתן עז ותעצמות לכל הסעיפים המעשיים והרוחניים, לכל ההליכות כולן

הדרושות לבנין האומה ושכלולה, ליקיצתה לתחיה, להתעודדות עמדתה. העינים תפקחנה, הנשמה תזד, אורה יבריק, מעופה יתגדל, ועם נברא יקום, עם גדול עצום ורב, אור אלהים עליו וגדולת לאום לו, כלביא יקום וכארי יתנשא.

14. מש"ח במדבר י"ג, ל'

ויהס כלב את העם אל משה עלה נעלה כו' - הענין, דהמה היו מתפחדים, מפני ששמעו מאלדד ומידד מתנבאים משה מת יהושע מכניס (לעיל יא, כח ברש"י, סנהדרין יז), וראו כי משה לא מיחה בהם ולא גער עליהם, וא"כ להכנס בארץ מבצר ולהלחם עם עמלק, אשר כבר נכשלו בו, ועם ענקים, בלא משה הלא יפלו כולם לפי חרב, ולכן השתיק כלב את העם, במה שיחסו את כל המופתים אל משה, כי אדרבא גדולת משה תלוי בכס, שכל זמן שהיו במדבר לא נתיחד הדבור למשה (מכלתא בא ח), ולכן אמר עלה נעלה בעצמנו בלא משה, כי אין משה סבה אצל השם להנהגה הנסית, רק האומה הישראלית בעצמה היא ראויה להשגחה האלקית הפרטיית, וזה כי יכול נוכל לה. והוא שאמר ויהס כלב את העם במה שמיחסים הכל אל משה, זה לא תדברו ולא יעלה על לבכם כי רק במשה תלוי הנצחון והנסים, לא כן, רק עלה נעלה כו'.

15. אורות הקודש ג', קנ"ז; מוסר הקודש, יסוד הכללות

צדיק לרבים, ק"י

כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים, הציבור מתחיל להיות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים, המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת, הוא מרגיש את המציאות הממשית של הציבור, ומתמלא אליו אהבה וכבוד אין קץ. ואז הרי הוא מתעלה להיות מנהיג ציבורי אידיאלי, מחשבותיו מתקדשות בקדושת הרבים, ומוסרו מתעלה להיות צדיק לרבים, ואור נשמתו מתחילה להאיר בקדושת אורו של משיח.